

KUTI ALEXANDRA

A SZENT JANUÁRIUSZ-KULTUSZ KÖZÉP-EURÓPAI
VONATKOZÁSAI A 18. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

„Nápolyban közmondás volt, hogy a város hivatalos szentje, Gennaro, nem mond soha nemet. A másik közmondás volt, hogy a csodák soha nem ismétlődnek. Tudták, hogy nem elég kérni és ígérni, s nem elég megtartani az ígéretet. Ez a különös alku, a tárgyalás a szentekkel, életük egyik legbizalmasabb, de egyáltalán nem titkolt ügylete volt.”¹

Szent Januáriusz, olaszul „San Gennaro” 1656-tól Nápoly, 1663-tól a Nápolyi Királyság védőszentje lett, a Nápolyi Királyság pedig a középkortól fokozatosan a szent kultuszának a központjává vált.² A szent életéről kevés biztos adattal rendelkezünk: feltehetőleg a 3. század során élt, és 305. szeptember 19-én végezték ki. A Nápoly közelében fekvő Benevento püspöke volt, akit a pogányság megtagadása miatt társaival együtt halálra ítélték: a pozzuoli arénában vadállatok elé vetették őket. A legenda szerint az állatok nem bántották San Gennarót, ezért végül a város mellett található kialudt vulkán, a Solfatara kráterében karddal fejezték le. A szent kultuszának és a nevéhez fűződő legendának is fontos eleme, hogy egy helyi asszony, Eusebia a kivégzéskor felfogta a szent véré, így őrizve meg azt az utókor számára. A vérereklyéből két ampullát mindmáig a nápolyi dómban, egyet pedig a pozzuoli San Gennaro-kápolnában őriznek.³ Azt azonban nem lehet pontosan tudni, hogy az ampullák tartalmát miként azonosították a szent vérével.⁴

Szent Januáriusz vérének csodája, az, hogy a szilárd halmazállapotú vérereklye ismét cseppfolyóssá válik a nápolyi dómban és Pozzuoliban,⁵ majd újra visszanyeri szilárd állapotát, 1389-ben történt meg először.⁶ A csoda mára a katolikus egyház pontos előírásai mellett történik, melynek során a nápolyi dómban található ampullákat a szent

¹ MÁRAI Sándor: *San Gennaro vére*. Budapest: Helikon 2014, 87.

² Walther K. LANG: *Grausame Bilder: Sadismus in der neapolitanischen Malerei von Caravaggio bis Giordano*. Berlin: Reimer 2001, 105.

³ Francesco Paolo de CEGLIA: Thinking with the Saint: The Miracle of Saint Januarius of Naples and Science in Early Modern Europe. In: *Early Science and Medicine* 19/2 (2014), 137.

⁴ Francesco Paolo de CEGLIA: Playing God. In: *Bulletin of the History of Medicine* 91/2 (2017), 393.

⁵ A vér cseppfolyóssá válásnak mára három dátuma rögzült: május első vasárnapja („Traslazione”, a szent ereklyéinek az 5. század során történt újraelhelyezéséről való megemlékezés), szeptember 19. (Szent Januáriusz kivégzésének a napja) és december 16. (Nápoly és a katedrális védelmezésére történő megemlékezés napja). Anthony R. DELADONNA: Cantantas in Honor of San Gennaro. In: *The Journal of Musicology* 33/2 (2016), 166–168.

⁶ Ceglia (2014), 138.

koponyája mellé helyezik az oltárra. A vér cseppfolyóssá válásának elmaradása a nápolyiak hite szerint a várost fenyegető veszélyt jelzi, hiszen védőszentjük, Szent Januáriusz „a mennyek kémje”, folyamatos kapcsolatban áll a városlakókkal, és figyelmezteti őket a közelgő bajra.⁷ San Gennaro kultusza, amely már a középkortól kezdődően jelen volt a város életében, a 17. századtól egyre jobban megerősödött a Nápolyi Királyságban. Ebben a folyamatban szerepet játszottak a területet sújtó katasztrófák (földrengések, vulkánkitörések,⁸ járványok és háborúk). A nagy szegénységben élő nép a hitben, a szent kultuszában és az azzal összefüggő rítusokban lelt vigaszra.⁹ A Vezúv 1631. évi kitörése során Nápoly város lakossága a szentnek tulajdonította a lávafolyamnak éppen a város előtt, a Ponte della Maddalenánál (a Magdolna-hídnál) történt megállását. Ennek az eseménynek köszönhetően Szent Januáriusz a vulkánkitörések elleni védőszentté is vált. Miután pedig a Nápolyt 1656-ban sújtó pestisjárvány csillapodásáért szintén a szentnek volt hálás a lakosság, pestis elleni védőszent is lett (ugyanezen évtől kezdve lett a város védőszentje is).¹⁰ Szent Januáriusz vérereklyéjének kultusza egy egyedi kultuszforma, egy egyedi „*Denkstil*” kialakulásához vezetett a Nápolyi Királyság területén: nagy számban jelentek meg újra cseppfolyóssá váló vérereklyék. Ezért Jean-Jaques Bouchard párizsi apát 17. századi látogatása során bibliai szavakkal élve „*Urbs Sanginem*”-ként írta le a várost. Nápoly konventjei és monostorai az egyes szentek vérereklyéivel igyekeztek szert tenni a hívek körében népszerűsége és támogatásra.¹¹

A 17. és 18. század folyamán rögzültek a Szent Januáriusz vérereklyéjéhez kötődő rítusok elemei, valamint a vér cseppfolyóssá válásának időpontjai. A 18. században a szent életéről több könyvet is írtak (annak ellenére, hogy kevés adat volt ismert róla). Ugyanekkor, amikor a szent és vérereklyéje a királyság és a város életében, az arisztokrácia, az egyház és a politikai élet szempontjából is fontos tényezővé vált, nagy számban születtek hozzá szóló kantáták is.¹² E kiemelt szerepet két történelmi példán keresztül szeretném szemléltetni. Az első 1707-ből származik, amikor – a spanyol örökösödési háború során – a császári csapatokat Nápolyba vezényelték. A város Habsburg-párti lakossága szerint a május első vasárnapján ismét cseppfolyóssá váló vérereklye kedvező kimenetelt jelzett előre a várost elfoglalni készülő császári csapatok számára. Nápoly fegyverletétele után Georg Adam von Martinitz császári megbízott, későbbi alkirály ellátogatott hálát adni Szent Januáriusznak a *Capella del Tesoro di*

⁷ A szentet Francesco de Geronimo jezsuita pap nevezte így. Ceglia (2017), 399–401.

⁸ 1631 és 1698 között 11 nagyobb vulkánkitörés történt a Vezúvnál a városi krónika szerint, lásd: uo., 400.

⁹ Deladonna, 166–170. és Ceglia (2014), 140.

¹⁰ Elisabeth GARMS/Jörg GARMS: Der heilige Januarius kommt nach Wien. Ein politisch-künstlerischer Heiligkeitstransfer in pandemischer Zeit? In: *Vivant artes – vivant amici: Freundesschrift zum 90. Geburtstag des Kunsthistorikers Herwath Röttgen* (Szerk.): Jörg HUCKLENBROICH/Lutz MÜLLER/Marion RÖTTGEN. Schorndorf: Opus Magnum 2022, 108.

¹¹ Ceglia (2017), 395.

¹² Deladonna, 164–165.

*San Gennaro*ba a hadi sikerért, ahol a szent relikviái találhatóak. Ez egyértelműen fontos volt politikai szempontból, a város lakosságának és vezetésének megnyerése céljából.¹³ A következő példa abból az időből származik, amikor a lengyel örökösödési háború nyomán a Nápolyi Királyság a spanyol Bourbonok fennhatósága alá került. 1734. május 10-én, a Nápolyi Királyságban tett látogatása során a nápolyi dómba is ellátogatott az uralkodó, (Bourbon) III. Károly. A király jelenlétében a város védőszentjének vérereklyéje cseppfolyóssá vált, mintegy elfogadva az új uralkodót.¹⁴ A vérereklye csodájának elmaradása viszont akár tömeges pánikot is képes volt (és képes) kiváltani Nápolyban, mint 1723-ban, Michael Friedrich Althann váci püspök nápolyi alkirálysága idején. Az említett év májusában úgy tűnt, hogy el fog maradni a csoda. Ennek okát Pietro Giannone *Istorie Civile del Regno di Napoli* című könyve egyik fejezetében látták, amelyben a szerző a város lakosságának a szent vérével való viszonyát népi hiedelemként írta le. A nápolyi klérus ezt az egyház kritikájaként értelmezte, ezért eretnekségnek nyilvánították Giannone könyvének ide vonatkozó fejezetét. Giannone kénytelen volt elmenekülni Nápolyból, és Michael Friedrich Althann közbelépésére volt szükség ahhoz, hogy megszűnjön a feldühödött lakosságnak a könyv szerzője elleni hergelése.¹⁵

Szent Januárizsz ábrázolása, kultuszának erős területi vonatkozásai miatt, ritka a Nápolyi Királyság területén kívül. A 18. század elején azonban találunk rá közép-európai példákat, amelyek arra az időszakra tehetők, amikor a Nápolyi Királyság az utrechti békekötés (1713) nyomán az osztrák Habsburg VI. Károly császár-király fennhatósága alá került.¹⁶ A század első felében a bécsi udvarban a nápolyi képzőművészek, zenészek, költők jelentős számban képviseltették magukat, amely művészeti kapcsolat a területnek 1734-ben a spanyol Bourbonok jogara alá történő kerülésével fokozatosan véget is ért.¹⁷ Nápoly védőszentjének közép-európai ábrázolásai közül jelenleg három példa ismert Bécsből, ahogyan arra Elisabeth és Jörg Garms tanulmánya is kitér. Mindhárom festmény oltárkép, amelyeket Martino Altomonte nápolyi származású festő készített. A legkorábbi bécsi Szent Januárizsz-ábrázolás 1714-ből származik, és a *Stephansdomban* található Szent Januárizsz-mellékoltárt díszíti. Karl Locher von Lindenheim, a bécsi Udvari Haditanács (*Hofkriegsrat*) titkárának nevéhez

¹³ Grams/Grams, 118.

¹⁴ Ceglia (2014), 170.

¹⁵ Gisela SCHLÜTER: San Gennaro oder die Ohnmacht der Vernunft: Zum Fall Pietro Giannone. In: *Romanische Forschungen* 108/2 (1996), 50–88.

¹⁶ KALMÁR János: Spanyol gazdasági örökség a Habsburg Monarchiában a 18. század elején. In: *Studia Caroliensia* 4 (2005), 105–106.

¹⁷ Nicola SPINOSA: Einführung zur Ausstellung. In: *Barock in Neapel: Kunst zur Zeit der österreichischen Vizekönige*. (Hrsg.): Wolfgang PROHASKA/Nicola SPINOSA (Kiállítási katalógus, 1993. december 10. – 1994. február 20. Bécs, Kunstforum der Bank Austria, 1994. március 26. – június 5. Nápoly, Castel Sant Elmo). Neapel: Electa 1993, 15–16.

fűződik az oltár állíttatása, akinek pályája felívelésében nagy szerepet játszottak a török elleni háborúk és a spanyol örökösödési háború is, melyek közül az utóbbihoz köthető a szent megjelenése Bécsben. Locher halála után felesége gondoskodott az oltár férje kívánsága szerinti felállíttatásáról, amely egyúttal köszönetnyilvánítás is volt azért, hogy Locher magyarországi tartózkodása során túlélte a pestist. Az oltárképen Szent Januáriusz apoteózisa látható, és a vérereklye is megjelenik a szent lábánál két ampullában, amelyeket egy angyal tart. Egy másik angyal, a szent kivégzésének körülményére utalva, kardot emel felé. A festmény háttérében az éppen kitörő Vezúv tűnik fel, amely mellett a várost elkerülő lávafolyam megállításának helyszíne, a már említett Ponte della Maddalena látható.¹⁸ Szent Januáriusz ábrázolásain a háttérben látható táj, amely általában a Vezúv vagy a Solfatara-vulkán, legendája színterét jeleníti meg, emellett azonban San Gennaro vulkánkitörések elleni védőszent szerepét is megjeleníti.¹⁹

A bécsi Spanyol Kórház (*Spanisches Spital*) templomának, a Santa Maria de Mercede-templomnak a Szent Januáriusz-mellékoltára közel tíz évvel későbből származik. A kórház templomának alapkövét 1722. augusztus 2-án tették le, az épület felszentelésére 1723. szeptember 24-én került sor. A kórházat VI. Károly alapította a vele Barcelonából és más spanyol fennhatóságú területről a Habsburg-pártiságuk miatt nagyrészt a spanyol örökösödési háború idején, illetve annak következtében Bécsbe menekültek számára. A Santa Maria de Mercede-templom ikonográfiai programjában ezért e területek megidézésére is sor került. A spanyol örökösödési háború alatt az ibériai ország trónigénylőjeként 1705–1711 között Barcelonában udvart tartó, majd 1711 telén Majna-Frankfurtban császárrá koronázott VI. Károly számára kiemelkedő fontossággal bíró katalán területeket képviseli a főoltár a Mária-szoborral, valamint a barcelonai szent, Szent Eulália ábrázolásával. A templom négy mellékoltárát Nápolyt, Szicíliát, Milánót és az egykori Spanyol-Németalföld területeit képviselő szenteknek dedikálták, amelyek oltárképét az adott területről származó művészek készítették el.²⁰ Martino Altomonte 1725-ben festette meg a Nápolyhoz kötődő Szent Januáriusz-mellékoltár oltárképét, amely a szentet a pozzuoli arénában a kivégzésére szánt vadállatoktól körülvéve ábrázolja. A Januáriusz legendájából vett jelenet a bécsi Spanyol Kórház funkciójához is jól illő ikonográfiai választás, hiszen olyan mozzanatát jelenítették meg, amelyen az látható, hogy a szentet a hite védi meg a veszedelemtől, ahogy a kórház betegeit is hitük támogatja a gyógyulásban. Továbbá pestisveszedelem idején és más járványos időszakokban – megfelelő gyógyszer hiányában – szintén a hit jelentett vigaszt az embereknek. A Santa Maria de

¹⁸ Grams/Grams, 117–120.

¹⁹ Lang, 104.

²⁰ Szent Rozália képviseli Szicíliát, Borromei Szent Károly Milánót, Szent Péter pedig az egykori spanyol-németalföldi területeket.

Mercede-templombeli ábrázoláson a szent mögött, ahogy a *Stephansdomban* látható oltárképen is, megjelenik a vérereklye és a kard, amelyeket két angyal tart.²¹

A harmadik bécsi oltárkép Aloys Thomas Raimund von Harrach megrendelésére készült, aki a már említett váci püspök és bíboros, Michael Friedrich Althann 1722 és 1728 közötti hosszabb alkirályságát követően, 1728 és 1734 között – a Nápolyi Királyság Bourbon fennhatóság alá kerüléséig – töltötte be az alkirályi méltóságot. Az egykor a bécsi Untergassén álló Harrach-palota kápolnáját, amely 1735-re, tehát a gróf Nápolyból való hazatérése után készült el, Szent Januárizus tiszteletére szentelték. A palota a második világháborús pusztítások miatt ma már nem áll, a *Januariuskapelle* azonban megmaradt.²² A kápolna Szent Januárizus vértanúságát ábrázoló főoltárképét szintén Martino Altomonte festette: a képen a szent lefejezése előtti pillanat látható, a háttérben pedig a Solfatara-vulkán kráterét jelenítette meg a mester. A *Januariuskapelle* egyfelől Harrach alkirályságára való megemlékezés, másfelől pedig fogadalmi kápolna azért, mert a gróf családja túlélte a pestist.²³ Az egykori alkirály a nápolyi festők munkásságának nagy kedvelője volt, műgyűjteményében kimagaslóan nagy számban voltak megtalálhatóak a Nápolyi Királyság területéről származó művészek munkái. Harrach a dél-itáliai mesterek alkotásainak felvonultatásával az Alpoktól északra fekvő területeken egyedülálló gyűjteményt alakított ki. Magángyűjteményébe is készült egy Szent Januárizust ábrázoló festmény, amelyet a kimagasló tehetségű Francesco Solimena festett számára 1729–1731 körül. Harrach gróf nagy kedvelője volt Francesco Solimena festészetének, a mester elkészítette a gróf portréját is.²⁴ A Szent Januárizus-festmény jelenleg is Rohrauban, az egykori Harrach-kastélyban látható. Az ábrázolt jeleneten Proculus és Sosius látogatják meg a bebörtönzött szent püspököt, továbbá a szent legendájának különböző elemeit sűrítette össze Solimena a művén. Tanítványain kívül a kivégzésére szánt vadállatok is körülveszik Szent Januárizust, és a kép alsó részén, egy oroszlán mellett látható a kard, amellyel végül kivégezték a szentet. San Gennaro mellett feltűnik a két ampulla vérereklye is, a felette lebegő angyal tenyerében lévő lángnyelvek a szentnek a tűzhányók elleni védő szerepét jelenítik meg. Francesco Solimena festménye beszédes összefoglalása Januárizus élettörténetének és legendájának.²⁵

A mai osztrák területekről ismert példákon kívül még egy, hazai vonatkozású Szent Januárizus-ábrázolás ismert, amely a 18. század elején került Vácra, és ma az ottani püspöki palotában látható. A festmény, ahogy az egyházlátogatási jegyzőkönyvek

²¹ Grams/Grams, 112–113.

²² Wolfgang PROHASKA: Vienna versus Napoli: Bemerkungen zum Verhältnis neapolitanischer und österreichischer Malerei im 18. Jahrhundert. In: Prohaska/Spinosa, 81.

²³ Grams/Grams, 113.

²⁴ Prohaska, 80–83.

²⁵ Wolfgang PROHASKA: Francesco Solimena: Der Heiligen Januarius im Kerker von den Heiligen Proculus und Sosius besucht. In: Prohaska/Spinosa, 270. (No. 65.)

is igazolják, Michael Friedrich Althann váci bíboros-püspöknek köszönhetően került hazánkba. A bécsi udvarral rokoni szálak révén is szoros kapcsolatban álló Michael Friedrich Althann – hiszen Johann Michael Althann VI. Károly bizalmasa és közeli barátja volt²⁶ – 1722 és 1728 között töltötte be a nápolyi alkirályi tisztséget. Halványan ugyan, de Vácott is maradtak nyomai annak, hogy az egykori püspök éveket tartózkodott Nápolyban. A Szent Januárusz vértanúságát ábrázoló festményt Girolamo Pesce római festő készítette 1727-ben.²⁷ A festmény az 1718. évi váci egyházlátogatási jegyzőkönyvben, amely Michael Friedrich Althann váci püspökségének kezdetén készült, még nem szerepel.²⁸ Az 1729. évben viszont, amelyet a Nápolyból való hazatérését követő egyházlátogatás során készítettek, azonban már említették: az akkor még álló váci Szent Mihály Arkangyal-székesegyház sekrestyeajtaja felett függött.²⁹ Az egyházlátogatási jegyzőkönyveken kívül a festményt még egy 1737-ből származó dokumentum említi a Váci Püspöki és Káptalani Levéltár anyagában, amelyet Michael Friedrich Althann 1734-ben bekövetkezett halála után, a hagyatéka eltulajdonításával kapcsolatos vizsgálat lezárásakor jegyeztek le.³⁰ A püspöki székben őt követő unokaöccsének, Michael Karl Althannak – akit 1726-ban Nápolyban a nagybátyja szentelt pappá,³¹ és aki a nagybátyjával tartott nemcsak Nápolyba, hanem Rómába is – visszaszolgáltatták az e dokumentum jegyzékén szereplő, egykor Michael Friedrich Althann tulajdonát képező tárgyakat. Ezek között szerepel az arany keretbe foglalt és üvegezett Szent Januáriuszt ábrázoló festmény,³² amelyet, az eddig említett példaktól eltérően, nem nápolyi származású festő készített, hanem a római Girolamo Pesce, akitől további három festmény került még Michael Friedrich Althann nápolyi alkirályságának idejéből az egykori váci székesegyházba.³³ A római származású festővel a nápolyi alkirály valószínűleg az Accademia degli Arcadiban való tagsága révén került összeköttetésbe. Michael Friedrich Althann 1722-ben, a nápolyi

²⁶ Franz-Stefan SEITSCHEK: „Ich melan[cholisch]” – Emotionen in den Tagebuchnotizen Kaiser Karls VI. In: *Yearbook of the Society for 18th Century Studies on South Eastern Europe* 4 (2021), 48–52.

²⁷ A festmény datált és szignált: „Girolamo Pesce Pittore Romano 1727”.

²⁸ VPKL A, Liber III. 1715–1729, 139., KUTI Alexandra: *Nápolyi művészeti kapcsolatok az Althann püspökök idején Vácott*. Diplomamunka: ELTE Művészettörténeti Tanszék 2019 (kézirat), 31.

²⁹ VPKL A Liber III. 1715–1729, 139.

³⁰ VPKL B a I, 11., Kuti (2019), 41. és KUTI Alexandra: Nápolyi művészeti kapcsolatok az Althann püspökök idején Vácott. In: *Élő művek: Tanulmányok a Fiatal Művészettörténészek 7. Konferenciájának előadásai* (Szerk.): BOÉR Ilka/PÁL Emese. Budapest–Kolozsvár: Martin Opitz 2022, 30–31.

³¹ TÓTH Tamás: Althann Mihály Frigyes váci püspöki kinevezése. In: *Laborator Assiduus: A 70 éves Zombori István köszöntése*. (Szerk.): SOMORJAI Ádám/SOMORJAI Gabi. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár 2010, 100.

³² VPKL B a I, 11., Kuti (2019), 41., és Kuti (2022), 30–31.

³³ VPKL A Liber III. 1715–1729, 137–139., Kuti (2019), 31., 34–39., és Kuti (2022), 28–30.

alkirályi címmel nyerte el az irodalmi akadémiai tagságot,³⁴ amelynek Pietro Ottoboni bíboros szintén tagja volt. Ottoboni 1722 és 1726 között adott megbízást a római San Francesco di Bologna-templom freskóinak elkészítésére, a templom mennyezet-freskóját pedig Girolamo Pesce festette.³⁵

A váci Szent Januáriusz-festmény mozgalmassága és a festő színkezelése, a kivégzés esztétizálása a nápolyi iskola példáját követi.³⁶ Girolamo Pesce műve éppen a kivégzés utáni pillanatot mutatja be: a Januáriusz nyakából fröccsenő vér, a háttérben a lefejezett mártírok teste szintén a nápolyi festészetre jellemző naturalisztikus módon jelennek meg. A kivégzett szent mellett ezen a festményen is feltűnik a két ampulla vérereklye, amelyeket a vért felfogó nők tartanak a kezükben. Az a festészeti megfogalmazás a váci művön is megfigyelhető, amely azon probléma kiküszöbölésére született a szent ikonográfiájában, hogy miként ábrázolják a vér felfogását. A vért felfogó Eusebia kezébe egy szivacsot festett a művész, elkerülve ezzel a szent testével való közvetlen érintkezés ábrázolását. Így oldotta meg, hogy Eusebia ne érintse közvetlenül „a szentséget”, a szakrálisat, ami egyfajta határátlépésnek számított volna.³⁷ A kép háttérben látható tájat a szakirodalom eddig a Vezúv lankáival azonosította, amely ezzel szemben valójában, a Januariuskapelle oltárképéhez hasonlóan, itt is a Solfatara-vulkán krátere, a szent kivégzésének helyszíne. A váci festményen jól láthatóak a Solfatara területére jellemző, úgynevezett fumarolák, vagyis a vulkanikus gőzök felszínre törései.³⁸

Girolamo Pesce Szent Januáriusz kivégzését ábrázoló festményén kívül két dolgot fontos még megemlítenünk Michael Friedrich Althann nápolyi alkirályságával és Szent Januáriusz közép-európai kultuszával kapcsolatban. Ezek közül az egyik a Desercius (magyarul: Dezsericky Ince József) piarista író által elmondott és nyomtatásban is fennmaradt temetési beszéde, amelyet 1734-ben – amikor váci gimnáziumigazgató volt – Michael Friedrich Althann halotti búcsúztatóján mondott el. Ebben megidézte Szent Januáriusz vérereklyéjét, hosszabban szólva arról, hogy a Nápolyban minden évben végbemenő csoda, amelyet a helyiek megünnepelnek, egyszer késlekedett az elhunyt nápolyi alkirálysága idején, és már úgy tűnt, hogy a vér cseppfolyóssá válása nem fog megtörténni. A nép visszafojtott lélegzettel várta a nápolyi székesegyházban, hogy mi fog történni, és ijedelem támadt a tömegben

³⁴ KOVÁCS Sándor Iván: Kutattam Árkádiában én is...: Adalékok a magyar Árkádia-kutatáshoz, In: *Irodalomtörténeti Közlemények* 94/5–6 (1990), 711–723.

³⁵ Rita RANDOLFI: Pesci, Girolamo. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* 82 2015, https://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-pesci_%28Dizionario-Biografico%29/ (utolsó letöltés: 2024. február 28.)

³⁶ Lang, 77–78.

³⁷ Uo., 108.

³⁸ GARAS Klára: Pesce, Girolamo: Szent Januáriusz vértanúsága, 1727. In: *Barokk művészet Közép-Európában: Utak és találkozások*. (Szerk.): GALAVICS Géza. (Kiállítási katalógus. Budapesti Történeti, 1993. június 11. – október 10.) Budapest: Szépművészeti Múzeum 1993, 316. (No. 124.)

a csoda lehetséges elmaradása miatt. Amikor azonban az alkirály odalépett az oltáron álló kristályampullákhoz, a tartalmuk, az isteni szeretet hatására, cseppfolyóssá vált. Desercius tehát fontosnak tartotta hangsúlyozni az elhunyttal kapcsolatban ezt a különleges történetet. Elképzelhető, hogy a temetési beszéd is azt az esetet idézte fel, amikor a nápolyi klérus szerint Pietro Giannone könyve miatt késlekedett 1723 májusában a vérereklye cseppfolyóssá válása.³⁹ A másik említésre méltó vonatkozás ugyan nem közvetlenül Nápoly védőszentjéhez kötődik, de a dél-itáliai városban is elterjedt kultuszelem, a csodálatos módon újra cseppfolyóssá válni képes vérereklye Vácott is megjelent a 18. század első felében. Az 1744. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv, amely Michael Karl Althann püspöksége idején készült, felsorolja a még akkor álló Szent Mihály Arkangyal-székesegyházban található ereklyéket is. A jegyzőkönyvben 53-as számmal jelölt relikvia Marchiai Szent Jakab vérereklyéje, amely mellett az a leírás szerepel, hogy az alvadt vér képes csodálatos módon újra cseppfolyóssá válni.⁴⁰ Marchiai Szent Jakab pedig Nápoly társvédőszentje, akit éppen Michael Friedrich Althann nápolyi alkirálysága idején, 1726-ban avattak szentté.⁴¹

Szent Januáriusz közép-európai kultusza egy speciális időszakban jelent meg, és képzőművészeti ábrázolásai olyan megrendelőkhez kötődtek, akiket a Nápolyi Királyság területéhez politikai értelemben vett szoros szálak fűzték (legyen szó akár uralkodói, akár alkirályi megbízásról). Nápoly védőszentjének a 18. század első felében Közép-Európában való megjelenítéseivel összefüggésben szerepet kapott ugyan valamelyest az Elisabeth és Jörg Garms által is hangsúlyozott pestis elleni védőszent szerepe is,⁴² de ez jóval kevésbé volt hangsúlyos, mint ábrázolásainak a politikai vonatkozásai. A mai osztrák területeken található festményeket kiegészítve a váci példával, a szent megjelenítése fontos részét képezte a hatalmi reprezentációnak az egykor bécsi irányítás alatt álló területeken. A *stephansdomb*beli oltárkép esetében Locher szerepe a spanyol örökösödési háborúban, a Santa Maria de Mercede-templom oltárképének királyi megrendelése, illetve a Harrach gróf nevéhez köthető oltárkép és a magángyűjteményébe készült festmény esetében egyaránt jól látszik a megrendelőknek a Nápolyi Királysággal kapcsolatos érintettsége. A váci festmény kapcsán pedig megjegyzendő, hogy bár Michael Friedrich Althann váci püspökként és bíborosként magas egyházi tisztségeket töltött be, azonban a Szent Januáriusz vértanúságát ábrázoló festmény,

³⁹ DESERICZKY Ince József: *In Funere Eminentissimi & Reverendissimi Principis ... Domini Michaelis Friderici ... è Comitibus Ab Althann, Episcopi Vaciensis ... Dicente, Pro Spectatissima Concione Innocentio à D. Thoma Aquinate è Clericis Regularibus Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum, ... Váci in Templo Cathedrali Anno à Partu Virginis M. DCC. XXXIV. Septimo Kalendas Septembris*: [collig. 37.]. Budae: Typis Joannis Georgij Nottenstein 1734., SZILÁRDFY Zoltán: *Lelkiségtörténeti motivációk a két Althann művészeti hagyatékában*. Vác: Váci Székesegyházi Kincstár és Egyházmegyei Gyűjtemény 2010, 5.

⁴⁰ VPKL A Liber IV. 1744–1762, 99., Kuti (2019), 49., és Kuti (2022), 32.

⁴¹ DIÓS István: *A szentek élete*. Budapest: Szent István Társulat 1984, 875.

⁴² Garms/Garms, 107–121.

annak ellenére, hogy szentet jelenít meg, a világi (tudniillik az alkirályi) méltóságához köthető, és az azzal kapcsolatos reprezentáció eleme volt. Szent Januárusz kultusza éppen ezért nem is tudott hosszabb időre gyökeret verni Közép-Európában, és pestis elleni védőszent szerepe sem terjedt el ebben a régióban.